

AJÁNLÁS

*„Lám, milyen sokféle nyelv van a világon, de egy sem érthetetlen.
De ha nem ismerem a szó jelentését,
idegen maradok a beszélőnek, és a beszélő is idegen nekem.”
(1Kor 14,10–11)*

Korunk a kommunikáció, az információközlés, az ezerféle „kapcsolatban állás” korszaka. A technika fejlődése révén milliányi felületen találkozunk hozzánk hasonlókkal – vagy éppen tőlünk eltérő emberekkel. Ezeknek a találkozásoknak a sikere vagy kudarca nagyban múlik azon, hogy értjük-e, megértjük-e egymást, egymás szavait. Így volt ez Szent Pál korában is, aki nem egyszerűen elutazott a birodalom keleti szegletéből Rómába, de eközben kontinensek, kultúrák, nyelvek, emberi világok határait is átlépte. Újra meg újra szembesült azzal, hogy mennyire nehéz szót érteni a másikkal. Együtt megértett szavak nélkül a velem szembenálló idegen marad számomra, s én is az ő számára. Az Apostol a görög szövegben a *barbár* szót használja itt: ez a hangutánzó (*bar-bar*) melléknév olyasvalakit jelölt az ókorban, aki nem tud értelmesen megszólalni, aki nem tud a mi nyelvünkön beszélni. Hiába képzünk jól formált szavakat, írjuk le és adjuk át azokat, mégis némák maradunk egymás számára, ha nincs csatorna, közvetítés, közös szó közöttünk. Kosztolányi Dezső a *Még büszkén valom, hogy magyar vagyok* című költeménye végén borongós hangon így fogalmaz:

*„...mert néma gyermek minden kismagyar,
s a Nagyvilág nem érti a szavát.”*

Azonban nem csak a népeknek, de meghatározott embercsoportoknak is vannak „nyelvei”, amelyek a grammatika terén ugyan nem térnek el a köznyelvtől, szókincsük azonban mégis olyan sajátos, hogy annak kellő ismerete nélkül nem képzeltető el hatékony kommunikáció. Iskolás korunkban megtapasztaltuk ezt, amikor elkezdtünk a természettudományokkal vagy a matematikával foglalkozni: ismerős, mégis eltérő, módosult jelentésű, illetve teljességgel ismeretlen szavak szövedékével talákoztunk könyveink lapjain, s ameddig nem tanultuk meg biztonsággal és világosan használni a kifejezéseket, tulajdonképpen némák voltunk.

A vallási közösségeknek, a hívő embereknek is megvannak a maguk „nyelvei”, amelyeknek nem kevés szava az évszázadok során már részévé vált a mindennapi beszédnek. De valóban azt jelentik-e ezek a kifejezések, amire közönségesen gondolunk, amikor halljuk azokat? És hogyan találunk utat a teljességgel ismeretlen fogalmak birodalmába? Miként lehet megírni egy újságcikket, elkészíteni egy híradást, megfogalmazni egy véleményyt, vagy akár valódi párbeszédet folytatni, hogyha „nem ismerjük

a szó jelentését, idegenek maradunk a beszélőnek, és a beszélő is idegen nekünk”? A *Vallási szavak kyszótára*, amelyet a kezünkben tartunk, hasznos segítséget nyújthat nekünk ezen a téren: elemi és a lényeges információkra összpontosító bevezetést kínál a vallásos nyelvezet, nyelvezetek kívülről olykor tán kuszának ható rengetegébe. Segít szót érteni, ezáltal eszközül szolgálhat az igazi kommunikációhoz, vagyis ahhoz, hogy még akár eltérő világnézetű, emberi vélemények hordozóiként is közös (*communis*) nyelvet beszéljünk, s ne maradjunk végül idegenek egymás számára. Erre pedig hatalmas szükség van a mai világban.

Kívánom, hogy minden Olvasó haszonnal böngéssze a kötetet, s jusson, jussunk együtt közelebb a közös és kölcsönös megértéshez!

Esztergom, 2016. április 6.

Török Csaba
teológiai tanár

ELŐSZÓ

Ki vagyok? Honnan jövök? Hová megyek? Mi az életem célja? Nincs olyan ember, akinek ne jutottak volna eszébe ezek az alapkérdések; és mindenki elgondolkodott már a fentiekhez hasonló végső kérdésekről. A kereső ember számára sok esetben a vallás adja meg a feleletet, és ugyancsak a vallás kínál választ a lét végső értelmére.

A VALLÁSI SZAVAK KISSZÓTÁRÁNAK JELLEGE

A vallási szavak kisszótára, mint címe is jelzi, elsősorban SZÓTÁR. Ez azt jelenti, hogy a benne lévő és közreadott ismeretanyagot a szerkesztők a nyelv felől közelítették meg, és legfőképp szótárakból gyűjtötték a benne található ismeretanyagot. Fontos forrás volt a magyar nyelv szavait részletesen magyarázó, hét kötetben közreadott *A magyar nyelv értelmező szótára* és a TÓTFALUSI ISTVÁN által szerkesztett *Idegenszó-tár*, amely nyelvünk idegenül hangzó kifejezéseit magyarázza. A szótárak abban különböznek a lexikonoktól és az enciklopédiáktól – még ha a két kézikönyvtípus között nem is éles a határvonal –, hogy a szótárak elsősorban nyelvi információkat tartalmaznak, míg a lexikonok, enciklopédiák többnyire tényadatokat szolgáltatnak.

A szerkesztők nyelvközpontúságát mutatja az is, hogy jó néhány olyan szót, kifejezést felvettek, amelyek ma már nem használatosak, és ezért mára elavultak, de régebben a magyar nyelvnek viszonylag gyakran használt elemei voltak. Pl.: **csendes mise, csonka mise, lekción, reverzális, tonzúra.**

A Vallási szavak kisszótára, mint említettük, elsősorban szótár, ezért a szerkesztők a szavak egy részét stilisztikai minősítéssel látták el, ezzel pontosan kijelölve az adott szó használati körét a magyar nyelv rendszerében. A következő stilisztikai minősítések találhatók a szótárban: *átvitt értelemben, bizalmas, elavult, hivatalos, népies, régies, ritka, rosszálló, választékos.*

A közölt vallási szavak és kifejezések között is számos olyan fordul elő, amelynek több jelentése van. Ebben az esetben a szótár sorszámokkal látva adja meg az egyes jelentéseket. Pl.:

kódex 1. Szövegtanú, a Szentírás ősi, kézzel másolt részlete (pl. *Sínai, Vatikáni Kódex*). **2.** Egyházi Törvénykönyv (*Codex Iuris Canonici*).

szent kenet **1.** Tág értelemben: az Ószövetségben és a katolikus liturgiában szent célra használt olaj. **2.** Betegek kenete.

trapeza **1.** Görögkeleti kolostor ebédlője. **2.** Görögkeleti templom kőoltára.

A szótárban közel száz esetben a szócikkek végén utalás található a Bibliának arra a helyére, ahol a tárgyalt fogalom vagy történet teljes egészében olvasható. A bibliai hely megadásával és jelzésével a szerkesztőknek az volt a célja, hogy az érdeklődők könnyen megtalálják, és maguk elolvashassák, ill. tanulmányozhassák a Biblia adott passzusát, ezzel is elmélyítve egyéni tudásukat, ismeretüket. Pl.:

emmauszi tanítványok Két tanítvány, akik Emmausba indulva találkoztak a föltámadt Úr Jézussal, de nem ismerték föl, csak közös vacsora közben a kenyér megtörésekor {vö. Lk 24,13–35}.

Mammon A gazdagság főnóciái bálványistene, aki Istentől elfordíthatja az embert, és akinek a befolyásától Jézus óvta tanítványait {Mt 6,24}.

világ fejedelme A Bibliában Jézus nevezi így az ördögöt {vö. Jn 14,30}.

A *Vallási szavak kyszótára* szerkesztőinek viszonylag nagy gondot okozott a szótár címszavainak helyesírása. Célként tűzték ki – és ahol csak lehetett, megvalósították –, hogy az érvényben lévő helyesírási szabályzat előírásait kövessék. Nehézséget okozott továbbá a magyar nyelvetterületen működő különböző felekezetek, vallási csoportok eltérő hagyományokon alapuló írásmódja. A szerkesztők több tucat esetben feltüntették, hogy az adott szót, fogalmat hogyan írták régebben. Pl.:

himnusz (régiesen írva: **hymnus, ymnus**) ... ;

klérus (régiesen írva: **clerus**) ... ;

rekviem (régiesen írva: **rékviem, requiem**) ... ;

A régies, de ma már nem használatos írásmód megadása segíti az olvasót, hogy a több évtizeddel ezelőtt megjelent kiadványok tanulmányozása során talált szót azonosítani tudja.

Számos vallási – főleg idegen – szakszó írásmódja még ma sem fonetikus, illetve jó néhány kifejezést használunk ma is az eredeti – legtöbbször latin – formában. Ilyen esetekben a szótár megadja a szó vagy kifejezés pontos kiejtését, ezzel is hozzásegítve az érdeklődőt, hogy szóban, helyesen kimondva használhassa az adott kifejezést. Pl.:

Kyrie eleison [kirie eleiszon] ...

laudetur Jesus Christus [laudétur jézusz krisztusz] ...

Life and Work [lájf end vörk] ...

Sanctus [szanktusz] ...

thronus pietatis [trónusz pietátisz] ...

A *Vallási szavak kyszótára* – még ha sokakat érdekelne is és számos rejtett nyelvi összefüggésre világítana is rá – nem adja meg egy-egy címszó vagy fogalom eredetét, nem tünteti fel még utalásszerűen sem a szó vagy fogalom etimológiáját. Ennek közlése túllépne a jelen szótár terjedelmi lehetőségein.

A szerkesztők terjedelmi okok miatt az egyes vallásokhoz köthető kiemelkedő személyiségek, illetve a keresztény vallás szentjei és nagyjai közül csak mintegy félszázatot vettek fel a szótárba. Többnyire azonban tárgyalják a vallásalapítókat és a nagyobb katolikus szerzetesrendek megalapítóit, illetve azokat, akik valamely mozgalomra jelentős hatással bírtak. A szerkesztők arra kérik az érdeklődőket, hogy amennyiben a jelen műben csak vázaltszerűen ismertetett személyről, vagy olyan valakiről, aki itt nem található meg, információt szeretnének kapni, forduljanak az életrajzi lexikonokhoz, enciklopédiákhoz.

A szótárban – a magyar hagyományoknak megfelelően – szoros ábécérendben követik egymást a szócikkek.

A VALLÁSI SZAVAK KISSZÓTÁRÁNAK TARTALMA

A *Vallási szavak kyszótára* a legtöbb kifejezést a kereszténység – a katolicizmus, a protestantizmus – és a zsidó vallás köréből tartalmazza, de szép számú kifejezést magyaráz a szótár a sintoizmus, a buddhizmus, az iszlám és a hinduizmus köréből is.

A szótár felsorolja és értelmezi a legfontosabb vallási ünnepeket, s ha lehetséges, megadja ezek naptári helyét. Pl.:

áldozócsütörtök A húsvét utáni negyvenedik nap, Krisztus mennybemenetelének ünnepe. A kötelező húsvéti szentáldozás utolsó lehetséges napja (innen a neve), ill. sokszor az elsőáldozás napja. Magyarországon a katolikus egyház húsvét 7. vasárnapján ünnepli.

Gyertyaszentelő Boldogasszony Jézus bemutatásának, a liturgikus reform előtt Mária tisztulásának ünnepe a katolikus egyházban febr. 2-án. Ilyenkor gyertyát szentelnek és gyertyás körmenetet tartanak a templomban. A vallásos néphit ennek a szertartásnak beteggyógyító, viharűző hatást tulajdonít.

sabbát, sábbát, sábbát [szabbat] A szombat mint a zsidóság heti ünnepnapja, a zsidó vallás egyik alapköve.

A *Vallási szavak kyszótárában* megtalálhatók a nagy vallásokhoz köthető szent könyvek nevei, a Bibliát alkotó egyes részek rövid ismertetése. Pl.:

Apostolok Cselekedetei Bibliai mű, az Újszövetség ötödik könyve; az 1. század második felében keletkezhetett; szerzőjének a keresztény hagyomány Lukács evangélistát tartja. Első része a jeruzsálemi egyház életét mutatja be Jézus mennybemenetelétől kezdve, a második Pál apostol térítő utazásait beszéli el.

Talmud Nagy terjedelmű, az ókor végéről, mintegy 700–800 rabbtól származó héber, ill. arámi nyelvű Tóra-alapú gyűjteményes vallási mű, amely az Ószövetség egyes könyveihez fűzött magyarázatokat, zsidó vallási törvényeket tartalmaz; a judaizmus tanainak legteljesebb összefoglalása. Az ókori zsidóság tudásanyagának enciklopédiája.

Teremtés könyve Mózes első könyve, a Genézis. A Biblia első könyve.

A *Vallási szavak kyszótára* ismerteti a legismertebb egyházi ruhákat, ezen öltözet részeit. Pl.:

amictus Vállkendő, a pap miseöltözetének része.

kitli Ortodox zsidó temetési öltözete, fehér pamutlepel.

korda Övként viselt kötél egyes szerzetesrendek rendi öltözetében.

A *Vallási szavak kyszótára* röviden bemutatja a legfontosabb katolikus szerzetesrendeket, legtöbbször megadva alapítójukat és alapításuk idejét. Pl.:

Benedek-rend, bencés rend Nursiai Szent Benedek alapította Monte Cassinóban 539-ben; az első nyugati szerzetesrend. Latinul Ordo Sancti Benedicti, rövidítése: OSB. Sajátos tevékenységük a liturgia, a szellemi és a fizikai munka. A rend jelmondata: *Ora et labora. Imádkozzál és dolgozzál.* Magyarországon főleg tanítanak, két gimnáziumuk is van.

premontreiek Katolikus szerzetesrend, Szent Norbert alapította 1121-ben. Latinul Ordo Praemonstratensis, rövidítése: OPraem. Fő feladatának a lelkipáztorkodást, a világi papok munkájának segítségét tartotta. Magyarországon már a 12. században elterjedtek (Zsámbék, Ócsa). Régi-sen norbertiánusok.

trappisták Latinul Ordo Cisterciensium Reformatorum, OCR, vagy Ordo Cisterciensium Strictioris Observantiae, OCSO. A ciszterci rend megreformált ága, nevét a La Trappe kolostorról kapta. A reformot A. J. Rancé indította el 1644-ben; 1892-től önálló szerzetesrend.

A *Vallási szavak kyszótára* rövid életrajzát adja a vallásokhoz köthető neves személyeknek. A szótárban a szentek általában keresztnevük szerint vannak besorolva és elhelyezve az ábécérendben. Pl.:

Borbála, Szent Borbála Ókeresztény vértanú, meghalt 306-ban. A 14 segítőszent egyike, a jó halál, a bányászok, az építőmesterek stb. védőszentje.

Tamás, Becket Szent Tamás (1118–1170) Canterbury érseke volt, akit istentisztelet közben az oltárnál gyilkoltak meg.

József, Kalazanci Szent József Spanyol pap (1557–1648). Európa első ingyenes népiskolájának megalapítója. Ebből nőtt ki az Európa számos

országában iskolákat nyitó piarista rend, melynek Kalazanci Szent József az első rendfőnöke. Magyarországon is a 18. századtól számos iskolát alapítottak és tartottak fenn a piarista rend tagjai.

A *Vallási szavak kyszótára* tartalmazza a legfontosabb bibliai személyeket. Pl.:

András, Szent András Bibliai személy; halász, az apostolok egyike, Szent Péter testvére, Keresztelő Szent János tanítványa. Görögországban és Kis-Ázsiában hirdette az evangéliumot. A róla utóbb elnevezett, X alakú andráskereszten szenvedett vértanúságot.

Jákob Bibliai személy, a harmadik ósatya. Idősebb ikertestvérétől egy tál lencséért megvásárolta az elsőszülöttség jogát, majd anyja, Rebeka segítségével megszerezte Izsák atyai áldását is. 12 fia született feleségeitől, Leától és Ráhelettől, ezek Izrael 12 törzsének ősei. József apja.

Mózes Bibliai személy, törvényhozó és népvezér, aki a zsidók Egyiptomból Kánaánba való kivonulását végrehajtotta. A Sínai-hegyen adta át Isten Mózesnek a Tízparancsolatot két kőtáblára írva.

A szótár tartalmazza a vallásokhoz köthető legfontosabb szimbólumok és jelek leírását, magyarázatát. Ezek is hozzásegítik az érdeklődőt a különböző művészeti ágak műalkotásainak mélyebb befogadásához, megértéséhez. Pl.:

bábeli torony Az emberi gőg szimbóluma ...;

evangélisták szimbólumai A négy evangélista jelképei Ezékiel és Szent János látomása alapján. Máté: angyal, Márk: oroszlán, Lukács: ökör vagy bika, János: sas;

kulcsok Az egyház oldó és kötő hatalmának szimbólumai, a mennyek országának kulcsai; a pápaság jelképe;

szkarabeusz ... A folytonos megújulás szimbóluma;

törvénytáblák Az Ószövetség jelképe.

A *Vallási szavak kyszótára* közli a vallásokhoz köthető legfontosabb földrajzi nevek, városok helyének nevét – amennyiben szükséges –, és a beazonosítás megkönnyítése érdekében megadja lokalizációjukat. Pl.:

Betlehem, Bethlehem Város Jeruzsálemtől délre, Dávid király és Jézus szülőhelye.

Medina Mekka után a muszlimok legfontosabb zarándokhelye.

Szodoma és Gomorra Két bibliai város a Holt-tenger közelében, melynek lakói bűneik miatt kénköves eső által pusztultak el. Egyedül Lót és leányai menekültek meg; felesége, mivel az isteni parancs ellenére visszatekintett, sóbálvánnyá lett.

A VALLÁSI SZAVAK KISSZÓTÁRÁNAK CÉLJA

A *Vallási szavak kisszótárának* összeállítása során a szerkesztők a már említett két szótár mellett feldolgoztak számos – nem szótár jellegű – kézikönyvet, lexikont, enciklopédiát, ezekből merítve a tényadatokat és így egészítették ki a szótárakból nyert nyelvi, nyelvhasználati ismereteket.

A *Vallási szavak kisszótára* 2800 olyan szónak, szókapcsolatnak, névnek adja meg a magyarázatát, amely a világvallások valamelyikéhez kapcsolódik.

Költők, írók legszebb alkotásait olvasva, a múzeumok kincseit szemlélve, zenét hallgatva sokszor felvetődik a kérdés: mit ábrázol, miről szól a kép, a szobor, a zenemű? A legtöbb műalkotást nem érthetjük, nem tudjuk élvezni, ha előttünk ismeretlen az alapjául szolgáló vallási, bibliai esemény, történet vagy gondolat. De nemcsak a művészet, hanem a mindennapok nyelve is tele van olyan kifejezésekkel, melyek alapja a Biblia, illetve a nyelvi kifejezés valamely vallásban gyökeredzik. A *Vallási szavak kisszótára* azoknak is segítséget nyújt, akik valamely műalkotáson keresztül kerülnek kapcsolatba a számukra mind ez ideig ismeretlen jelképpel, fogalommal vagy kifejezéssel, hiszen itt feleletet találnak kérdéseikre.

A szerkesztők úgy vélik, hogy a *Vallási szavak kisszótárát* leginkább a következő két dolog miatt veheti kézbe valaki: kíváncsiságból, általános tájékozódási szándékkal, illetve vallási okokból. Ez utóbbi esetben az érdeklődő saját vallásának valamely területén kíván pontosan eligazodni, vallásával kapcsolatban egyes felmerült kérdésre keresi a választ. A szerkesztők hangsúlyozzák, hogy a jelen szótár elsősorban a gyors eligazodást szolgálja, és nem nyújt alapos, mélyreható ismereteket; a minden részletre kiterjedő válaszokat az érdeklődők szaklexikonokban, enciklopédiákban találják meg.

A *Vallási szavak kisszótára* segítséget kíván nyújtani azoknak is, akik érdeklődéssel fordulnak az egyházak, a vallásos élet felé, ismerkedve tanításukkal, múltjukkal, jelenükkel. Mindezekén túl a szótár hasznos segéd-eszköz az érdeklődők szélesebb rétegének, mert bővíti az általános műveltséget, hozzájárul Európa és más földrészek vallási kultúrájának megismeréséhez, irodalmi és történelmi olvasmányok jobb megértéséhez. A szótár feldolgozza a rítusok, liturgiák, szent cselekmények, a szertartások és a szertartási kellékek, öltözetek szókincsét, a hittudomány, a Biblia, az egyháztörténet és az egyházkormányzás szakkifejezéseit, rövid életrajzot ad a vallásokhoz köthető legnevesebb személyiségekről.

A cél az volt, hogy a *Vallási szavak kisszótárával* olyan segéd-eszközt adjunk az olvasó kezébe, amely lehetőségei szerint választ ad a vallásokkal kapcsolatban felmerülő legtöbb kérdésre.